

Халымг багчудин 2-ч хурцдан

Удахн бигрсн делкйн хоёрдгч дййн олк келнй ймтнд цаглш уга зовлинг эдлүв. Түмн, джова ймти эн кайнй көлч каргал үзсн зовлинг теерән, утан дольганас йаьж зулад, энкр, үнтй орн-нутгудан хайн гүүгяд, хярв отгудро хоргдад, хурц-хату махмуд, седктин зовлинг элддм йовцхана.

Эн "Ймтнй ик нүүлдйнд" бидн, халымгуд, бас орцдад, бигрсн джимүдин турнар тесш уга берк эдлүвдн. Волв, минигяр болхла, олк бурхдин леваляр, дййнй хөөннь, хаалг-аргинь олдм ханьцад, күнй газрт болвчи, хату-мөтү цагт эн ик гүрм гем уга даадж гарвдн. Эн Баварин газр манд өлдзайтй бййж. Эн газрт игяд цуглрснхдн, игяр килвряр зюлас геттсндйн икяр хандж байрлх зөвтвдн.

Игяд зюлас геттснйс ард, седкл, махмударн амрдж авсна хөөннь, эмиграцин шин джиргл экелв. Эн джиргл мана хуучн эмигрантс толгд, олк хурц хатхачта, көшүн хату чолудта күчр кецү хаалг. Шин эмигрантс, сиденд саянйр мелегддг уга.

Төвкүн цаг ирхиг тесч йадад күлэсднх кемб гихлй? Көөрк мана багчуд. Дййнй көлч каргал, делкйн дйивид залыгдад амр-зайн үзйд уга мана багчуд, төвкүн цаггин джиргл үзйд, туста сургуль-эрдм кегяд күн-көстй бййж дурн-седкл дүүвнг бийй.

Эн горви джим дундурт мана багчудин зйрмнь гер-герг авах, күүкн-зууд гаргагад, күнлйн илйд, көлсйн арчад суудг эк-эцг болцхав.

Германь, Франц, Бельвнд көлсйн асхруин күүнд көлмш кегяд, тер гих зүүрү-аүдү уга бййджидг. Орчинг дйивлджйх цагт эн бййдлдчн бажтж болхмн.

Болв, ганцки өрмгйн олдг керг мана багчудиг хангад бййж йомн уга. Күүни күсл -- ганцхн хот, өрмг бий. Тигяд мана багчудин хотр, хот-колас энгцдан, седкл-уха саатуи, олк халымг нернд тус болм седвйр, керг хййх, тийм йомсуд олх, күцйх күсл төрв.

Эн ээц, 1947-ч джилин декабрин 8-д, уха-седклйн негдүлн цаврынган көддн джиргий гид күслтй цөөкн халымг багчуд, халымг багчудин Тогтаавр Хурцдан гидг цуглуув. Эн хурцданцан сана-седклйн селвжэ күүндйд, түрү-зүдүгйн тоолда кемйгяд, кех кергинь хаалг цййгяджэ зуред, "Халымг Багчудин Ниийцй" гидг хураавр тогтав.

Эн хураавринь уставд кех, күцйх кергүдйн ахрар иигдэ тодла:

"Халымг багчудин хотр үүр седкл төрүлдэ төлдмүлх; хамтан көлнйд дасвр авах олк халымгин үүлд тус болдх йовж арг бедерх; чидл күр-сйрн эврй бийсүдиннь мекд өргдмүлх, хөөтд халымгин олкн кергин халхар көлхин кергт; көкшдасн сургамдэ, дбнг авах, эврй арг күчйн негдүлдэ зүдмйд, уул халымг чирй, уул халымг седкл зүрнндйн батидж хадглх"...

"Халымг Багчудин Ниийцй" күсдг күслнь ахрар келжэ эн.

Шин күслтй хуравран бүрдлгяд, мана багчуд бигрсн джимд өрвйнд-эндйд му-бийн көлцхав.

Эн джилин октябрь сарин 16-17-д Халымг Багчудин Ниийцй 2-ч хурцдаган Пфаффенгофенд кев.

"ХБН" толгач, Бор-Манджин Араш бигрсн джилиннь көлмшин тооцана коклад кев. Эн кокладас талдан бас хоёр коклад кегдв:

1. Бор-Манджин Араш -- "Халымг эмиграцин ах керг" -- гидж.

2. Байна Нандил -- "Халымг багчудин хурааврин туудж" -- гидж.

Эн докладмунин чинр, шим /содержание/ сйн. "Х.Б.Н"-й чиг /цель/ эрүн. Энүнй көлмшин джимнь /линия работы/ -- чик: паартин баггунас закты йовид, халымг ймт нег бұл болгах санан.

Өдгйк, олкн үүр кехд күчр цагт, шим йом келг арг дуусн уга шаху

замнд, "ХВН" Өнгөрсөн дэилд кесн йомсугинь эн 2-ч хурдаан земгэл бодда шийдв. Хурдаана ймти Бор-Манджин Араш, Байна Намдхл хойрин кесн докладмутиг ийэр таасн ханцхав.

Эн хурда йорьсен бичг орсин харулчирин конференцас ирв. Сандх-Рагба баш хурда йорьд хойр уг келв.

Болв, мана лагерин ахлачирас нег чигн кун эс ирсн мана багчудт маш ик гундл болв. Мана көкшн ахир ирдн, хойр-нег амн-үгэр йорьдгд, мбөрсн болсн бички -үүнртн мендин уган келд, сөб-селвгн өгн, селк-ухагимбичн сергдд, сүрә манч би гилд дегт ийэр күлдгд билдвн.

Мана күлдвр хондн болв...

Бас нег гундл. Нээр гисн найн кундс хори тавхн кун ирв. Бички эс медегдг учрар, наадксын ирсн уга. Уун ээц, хурдаанд тавгсн хойр сурвр шийдн уга Улдв. Шин гартвр /правление/ шүүдг авгсн уга. Хурдаан кергн дуусн уга, хөбнн цуглрхар саагдв.

Мана зөрм багчуд, эн хурдаанд эс ирсн энгүгн метд, бийн гемшдгд, иргч хурдаанд хугтан күрд эс ирхий - гилд бичн бийн састулдганавтн.

Хурдаана хөбнн, аскн, мана бички харулчир, олд ахир-үүнртн эрднн үзүлдг, лагерин театр нанд гаргацхав. Эн наадн ирсн олд ймти мана бички харулчирин элдб-зүүл эрдм - биин, дуун, нань чигн олд зүсн эрдм - үзлг, байрлдж, хандж хөрцхав.

Эн наад белдсн: Цагатаан Сандхд, Маглин Дордд, Овшин Эрнн; болд эрдм гаргасн наадк бичкдт цугардн ийэр хандж байндвн.